

**Розвиток сільських територій України на інноваційних засадах
(Аналітична записка)**

Анотація

В аналітичній записці показана загальна інноваційна модель розвитку сільських територій України, основними складовими якої є використання комплексного підходу до розвитку економічного потенціалу сільських територій, розвиток інноваційної інфраструктури і створення регіональних модельних центрів розвитку сільських територій України. Обґрунтовано доцільність визначення кожної складової моделі. Розглянуто модель “Нова сільська громада” на інноваційних засадах, що дасть можливість запровадити конкурентоспроможне та екологічнобезпечне сільськогосподарське виробництво, підвищити рівень життя сільського населення і на цій основі забезпечити сталий розвиток сільських територій. Подано проект інноваційної інфраструктури сільських територій.

Проблеми села, сільського населення в Україні перебувають в центрі уваги суспільства. Одним з основних аспектів соціально-економічної політики України є побудова моделі розвитку сільських територій, яка б відповідала стандартам розвиненої європейської країни. Сучасні умови потребують дієвих механізмів створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій, високоефективного конкурентоспроможного аграрного сектору, розв’язання соціальних проблем села. Вирішення вказаних проблем пов’язано з розробленням програм ефективного розвитку економічного потенціалу, становленням інноваційної моделі розвитку сільських територій.

Інноваційний розвиток сільських територій України на даному етапі можливий лише на основі відповідної моделі, яка має розроблятися в кожному регіоні і враховувати його особливості та можливості. Становлення інноваційної моделі розвитку сільської території вимагає вирішення наступних

завдань: формування економічних механізмів стимулювання попиту на інноваційну продукцію, пільгове кредитування ресурсів, кредитної підтримки і пільгового оподаткування інноваційних проектів; підвищення рівня капіталізації інтелектуальної власності через введення її об'єктів у господарський обіг та подальше використання отриманих результатів; підвищення рівня фінансування регіональної аграрної науки за рахунок усіх джерел; створення гнучкої системи регіональної інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити швидкий перехід від фундаментальних і прикладних досліджень до практичного застосування їх результатів.

На рис. 1 показана загальна інноваційна модель розвитку сільських територій України, основними складовими якої є використання комплексного підходу до розвитку економічного потенціалу сільських територій, розвиток інноваційної інфраструктури і створення регіональних модельних центрів розвитку сільських територій України.

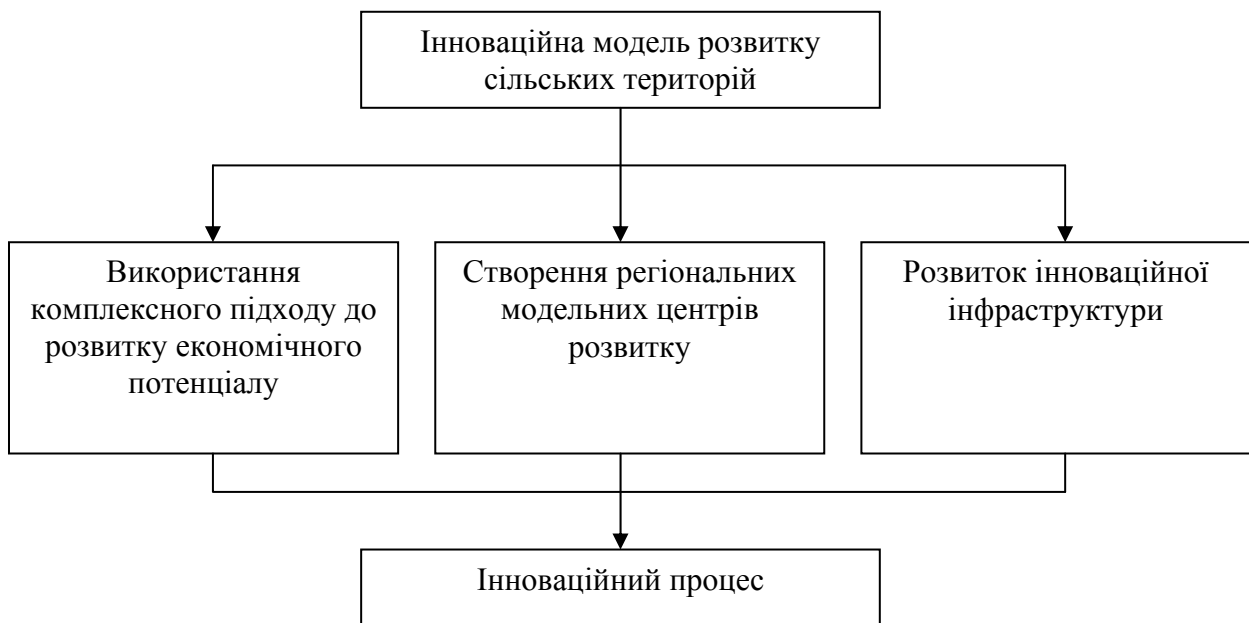

Рис. 1. Інноваційна модель розвитку сільських територій України

* складено автором

В сучасних умовах заходи інноваційного розвитку аграрного виробництва повинні бути доповнені проектами комплексного та стійкого розвитку

сільських територій, які включають не лише сільське господарство, але й місцеву промисловість, будівництво, торгівлю, туризм, соціально-побутове обслуговування. Без цього неможливо підвищити ефективність економіки та покращити умови проживання в сільській місцевості.

Інноваційний підхід передбачає створення регіональних модельних центрів розвитку сільських територій. У них повинні наглядно відтворюватися моделі – приклади села XXI століття, в яких виробництво й побут побудовані на інноваційних технологіях. Але саме головне – у них необхідно зосередити інвестиційні ресурси, регіональні і місцеві бізнес-проекти, які привабливі для потенційних сільських підприємців.

Модель, яка має назву “Нова сільська громада”, в Україні вже створена згідно з наказу Міністерства аграрної політики України № 280 від 01.06.2010 р. [2]. Вона спрямована на розробку та реалізацію демонстраційних програм соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад у: Поліссі (Житомирська область), Карпатському регіоні (Івано-Франківська) і дає можливість запровадити конкурентоспроможне та екологічнобезпечне сільськогосподарське виробництво, підвищити рівень життя сільського населення, створити комфортні умови проживання на селі і на цій основі забезпечити сталий розвиток сільських територій.

Головними завданнями моделі “Нова сільська громада” є: диверсифікація виробництва, підвищення рівня зайнятості сільського населення та зменшення трудової міграції; стимулювання створення нових робочих місць і розвитку підприємницької діяльності; розвиток партнерства держави, бізнесу і територіальних громад; узгодження економічних інтересів держави та суб'єктів господарювання.

Інноваційний розвиток сільських територій повинен базуватися на дієвій інноваційній інфраструктурі, що трактується як весь необхідний спектр державних і приватних установ та організацій, які забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного процесу [4].

На рис. 2. показано проект інноваційної інфраструктури сільських територій.

Обласні, районні адміністрації та ради повинні активно сприяти інноваційному розвитку сільських територій. Зокрема, вести переговори, підписувати меморандуми з підприємствами, що реалізують інноваційні проекти, проводити прес-конференції за їх участю, а також створювати робочі групи на місцях.

Рис. 2. Проект інноваційної інфраструктури сільських територій

* складено автором

В інноваційному розвитку сільських територій особливу роль слід відвести аграрним вузам та прикладній науці молоді. Їх пріоритети в інноваційному розвитку наступні: розроблення нового генетичного матеріалу елітної насінницької та племінної продукції; упровадження біотехнологій,

екологічних засобів захисту рослин і тварин; збереження родючості ґрунтів; науково-технічне обслуговування будівельного виробництва; розроблення та впровадження альтернативних видів енергії; забезпечення контролю за якістю; методичне роз'яснення щодо створення бізнес-інкубаторів, технопарків тощо.

Необхідно створити за участю навчальних закладів інноваційні центри розвитку на місцях, які б займалися формуванням бази даних для інформаційного забезпечення циклу інноваційної діяльності, розробкою інноваційного дайджесту і проведенням постійних спеціалізованих курсів та семінарів.

За умов, коли в промислово розвинутих країнах світу перевага надається знанням, розвитку наукомістких і інформаційних технологій, Україна залишається країною з низьким рівнем використання виробничого та інтелектуального потенціалу і пропонує світові переважно сировинну, напівфабрикатну чи проміжну продукцію. Структура українського експорту є неоптимальною, енергомісткою.

Найважливішим напрямом в загальній системі інноваційної стратегії є формування системи факторів стимулювання. При цьому можна виділити чинники стимулювання ефективного використання інноваційного потенціалу АПК макро- і мікроекономічного рівня.

Чинники макроекономічного рівня: визначення пріоритетів інноваційного розвитку; визначення правових і законодавчих норм про спеціальний режим інвестування та інноваційної діяльності; удосконалення охоронного права приватної та інтелектуальної власності; регулювання трудової, технологічної і фінансової сфери; вдосконалення механізму стандартизації, сертифікації та контролю якості продукції; удосконалення політики пільгового оподаткування суб'єктів інноваційного розвитку; упровадження прийнятної методики ціноутворення на інноваційну продукцію; розробка та впровадження законодавства про спеціальний режим інвестування та інноваційної діяльності технологічних парків; сприяння розвитку венчурного підприємництва; сприяння розвитку інтеграційних процесів науки і виробництва; переорієнтація

освітньої діяльності на інноваційний розвиток; удосконалення інформаційно-консультаційного обслуговування с.-г. виробництва; державна підтримка надання кредитів, сприяння розвитку страхування.

Чинники мікроекономічного рівня: застосування прогресивних форм оплати праці; поширення оригінальних систем преміювання і стимулювання нововведень; поширення систем заохочення за впровадження нововведень; формування преміальних фондів за створення, освоєння і випуск нової продукції; впровадження договірної і контрактної оплати праці; участь працівників у розподілі прибутку підприємства; впровадження системи перспективного та бізнес-планування інноваційного розвитку; поліпшення системи підготовки та перепідготовки кадрів; розширення виставкової та маркетингової діяльності; комп'ютеризація та інформатизація виробництва; розширення співробітництва з вузами та науковими закладами; всебічна підтримка керівників орієнтованих на інноваційний розвиток та притягнення внутрішніх інвестицій.

Незважаючи на те, що наукова та виробнича складові інноваційного потенціалу мають багато спільних ознак, вони мають і багато відмінностей. Складність полягає в тому, що новації, наукові винаходи не рідко вступають в суперечність із процесом виробництва, його інноваційним потенціалом в цілому, що обумовлює необхідність прикладання особливих зусиль, або веде до повного їх відторгнення.

Для того, щоб зменшити протистояння між науковою і виробничою складовими інноваційного потенціалу науковці пропонують різні організаційно-господарські механізми щоб впроваджувати розробки з найменшим ризиком і втратами для виробництва та найбільшими вигодами для аграрної економіки. Доцільним може бути формування кластерних систем, галузево-територіальних об'єднань підприємницьких структур. Їх діяльність спрямована на тісне співробітництво з науковими закладами, суспільними організаціями, органами місцевої влади. Кластери є однією із форм системного підходу ефективного використання інноваційного потенціалу. Їх перевагами є:

орієнтація діяльності на потреби ринку, що являється найважливішим чинником формування загальної стратегії підприємства; включення в кластерну систему і утворення нових підприємств сприяє покращенню забезпечення їх сировиною і матеріалами; розвиток процесів спеціалізації і кооперування виробництва в кластерах сприяє диференційованій сегментації ринку з урахуванням певних асортиментних ознак, що, в свою чергу, забезпечує економію транспортних витрат, раціоналізацію поділу праці, обмін досвідом і знаннями, інформацією про нові технології, кваліфікованими кадрами; основною метою їх діяльності являється інноваційний розвиток та інвестування виробництва за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел; стратегічний розвиток кожної виробничої структури кластеру здійснюється відповідно із загальним стратегічним напрямом розвитку регіону.

Названі переваги кластерів забезпечують: збільшення обсягів і розширення галузевої діяльності; диверсифікацію ризику своєї діяльності; зростання можливостей до навчання і підвищення кваліфікації персоналу; гнучкість і оперативність прийняття управлінських рішень; збільшення інвестиційної привабливості виробництва.

Для того, щоб забезпечити механізм стимулювання впровадження нововведень в АПК варто використовувати систему мотивації як для розробників, науковців, так і для керівників і спеціалістів, що приймають участь у інноваційній діяльності, виплачувати високі премії, стимулювати кар'єрний ріст, видавати премії, разові винагороди, подяки, висувати на дошку пошани, повідомляти в пресі, по телебаченню тощо.

З метою поліпшення фінансового забезпечення суттєве значення треба надавати розвитку інвестиційних структур, венчурних фондів, інвестиційних банків, лізингових компаній. У 2005 році в Україні функціонувало близько 170 венчурних фондів, з них 157 – венчурних пайових інвестиційних фондів та 13 – венчурних корпоративних інвестиційних фондів [1].

Фактично венчурні фонди, що працюють в Україні не стали засобом залучення коштів інвесторів для інноваційного розвитку.

Щоб забезпечити ефективне функціонування венчурних фондів необхідні відповідні державні заходи, які б могли забезпечити створення сприятливих умов для роботи учасників високо ризикових венчурних капіталів. Необхідно ухвалити закон про венчурні компанії, який би міг стати підґрунтям для регулювання розвитку ринку венчурного капіталу. Варто передбачити відповідні стимули і пільги для зарубіжних і вітчизняних інвесторів, які працюють з інноваційними проектами АПК.

На загальнодержавному рівні доцільно запровадити практику систематичного проведення конкурсів вітчизняних наукових розробок із залученням вітчизняних та зарубіжних інвесторів, представників засобів масової інформації, телебачення, радіо тощо. Останнє може сприяти не лише спрямуванню коштів в інноваційний розвиток, але й формуванню відповідної інноваційної культури, підвищенню іміджу діяльності інноваторів, підвищенню їх авторитетності серед громадськості.

Одним із важливих стратегічних напрямів розвитку інноваційного процесу являється інтеграція освіти, науки і виробництва. Враховуючи при цьому зарубіжний досвід поєднання в системі університетів завдань навчальної та дослідної діяльності можна передбачити, що в аграрному секторі України розвиток науково-освітніх установ може мати перспективи.

В цьому плані особливо показовим може бути шведський проект “Growlink”, що ґрунтується на створенні комплексної структури з комерціалізацією технологій, генеруванням нових ідей і створенням наукомістких підприємств. В складі основного елементу інтеграційної структури є підприємницький університет, який об’єднує в собі наукові заклади, технопарк, фінансові і кредитні заклади, бізнес-інкубатори, венчурні та інші фонди, консалтингові фірми, об’єднання підприємців. Окрім того, в систему включені органи державної і муніципальної влади.

Найважливішою функцією держави являється економічне регулювання інноваційних процесів в АПК на основі розробки комплексної політики.

Основним завданням є здійснення базових інновацій конкретно для

кожної галузі виробничого комплексу, створення при цьому адаптованої інфраструктури, розробка прогнозів впровадження нововведень на середньо- і короткострокову перспективу, забезпечення формування джерел інвестування інноваційної діяльності як на державному так і на регіональному рівні та на рівні окремого підприємства чи організації, зокрема, являється специфічною організаційно-управлінською системою.

На різних рівнях, загальнодержавному, регіональному, виробничому має діяти ринково-орієнтована і достатньо структуризована система механізмів інноваційно-впроваджувальної діяльності, яка здатна забезпечити науково-технологічні, організаційно-економічні, виробничо-технологічні, селекційно-генетичні, біотехнологічні, соціально-економічні та інші, нововведеннями вітчизняний сектор АПК.

Слід зазначити, що великий інноваційний потенціал має система кооперації. Вона може бути розповсюджена на всі сфери життєдіяльності сільських мешканців: виробництво, переробку, закупівлю, збут сільськогосподарської продукції, житлове будівництво, розвиток підприємництва.

Розвиток мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів сприятиме не тільки підвищенню прозорості каналів реалізації продукції на внутрішньому ринку, зменшенню витрат сільгоспвиробників та зростанню інтенсивності просування продукції, але й допоможе збільшити обсяги та ефективність експорту аграрної продукції.

Ініціаторами формування обслуговуючих кооперативів повинні бути сільськогосподарські товаровиробники. Проте на практиці ініціатори зустрічаються з проблемою браку фінансових ресурсів, тому державна підтримка кооперативів є гостро необхідною. Крім зменшення обсягу державної фінансової підтримки, перешкодою для залучення нових членів кооперативів, зокрема сільського населення, є подвійне оподаткування – необхідність сплати членами податку з доходів фізичних осіб, а кооперативами – податку на прибуток. Сьогодні лише 5-7% обслуговуючих кооперативів є

неприбутковими організаціями, решта вимушені сплачувати податки.

Альтернативу державному фінансуванню діяльності обслуговуючих кооперативів становлять інвестиції великих компаній, зацікавлених в якісній сировині. Так, проект створення обслуговуючих кооперативів ініціювала компанія “Данон-Україна” у співдружності з Міжнародною добродійною організацією “HeiferInternationalUkraine” (HIU) за підтримки держадміністрацій Херсонської, Кіровоградської, Запорізької областей. Проект передбачає надання виробникам молока фінансової та інституціональної підтримки (тренінги, консультації, майстер-класи), а також забезпечення необхідною технікою, включаючи установки для охолодження молока, аналізатори його якості.

Реалізація зазначеного проекту підвищить конкурентоспроможність як переробного підприємства – компанії “Данон-Україна”, так і сільськогосподарських виробників. У той же час для виробників-членів кооперативу існує ризик стати певною мірою залежними від компанії-ініціатора проекту. Такий кооператив повинен розвивати й інші канали реалізації продукції, зокрема експортні.

Зважаючи на те, що розвиток обслуговуючих кооперативів є нерівномірним у регіонах України, можна зробити висновок, що значну роль у стимулюванні цих процесів відіграють місцеві органи влади. Хоча, як свідчить світова практика, все, що потрібно кооперативу від держави для нормального функціонування, – це дозвіл на його створення.

Активному інноваційному розвитку сприяє також іноземне партнерство. Так, у Жмеринському районі Вінницької області реалізується програма “ХайферПроджект Інтернешнл”, штаб-квартира якої розташована у США, місті ЛітлРок штату Арканзас.

Протягом усіх років у програмі “ХайферПроджект Інтернешнл” приділяється велика увага тендерним питанням, рівності прав членів родини та зміцненню сім'ї при впровадженні кожного проекту. З 1994 року – початку діяльності програми в Україні, у нашій державі започатковано 40 проектів,

зокрема в Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Вінницькій та інших областях. На стадіях розробки та затвердження знаходяться проекти для громад кількох областей. У планах – поширення допомоги потребуючим громадам на всій території України.

Нині майже 2200 сільських родин, об'єднаних у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи або громадські організації з багатьох регіонів України, отримали племінну худобу, тренінги та іншу технічну допомогу, упроваджуються в життя агроекономічні проекти. Важливими компонентами кожного проекту є навчання ефективним методам господарювання, навикам підприємництва, сприяння розвитку зеленого туризму, використання інноваційних технологій.

В інноваційному розвитку сільських територій особлива роль відводиться і дорадчим службам. Ці служби повинні бути універсальними, тобто працювати над комплексним вирішенням проблем розвитку сільських територій, а саме: надання консультацій сільгосптоваровиробникам із технологічних, економічних, юридичних та інших питань; практичної допомоги у створенні та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кооперативних агроторгових домів, сільських комунальних підприємств, кредитних спілок, суб'єктів малого й середнього бізнесу; кваліфікованої допомоги сільській громаді в розробці комплексних програм соціально-економічного розвитку села та всебічне інформаційне забезпечення.

Виставкова діяльність також стимулює інноваційний процес сільських територій. Однією із функцій інноваційних центрів розвитку сільських територій є інформування про періодичність проведення різноманітних виставок як на регіональному, так і державному рівнях. Також у місцевих бюджетах необхідно виділити окрему видаткову статтю на погашення витрат працівників сільської ради, пов'язаних із відвідуванням виставкових заходів щодо розвитку сільських територій.

Ефективному інформаційному обміну інформацією сприятиме створення

Всеукраїнської мережі сільських територій, яка буде пов'язана вже з існуючою Всесвітньою мережею сіл. Такий інноваційний проект матиме не лише місцеве значення, а й глобальне. Це дасть змогу сільським мешканцям знайомитися з існуючими проблемами інших населених пунктів та шляхами їх вирішення, здійснювати активну рекламу села відносно розвитку сільського туризму, інших форм малого бізнесу, швидше знаходити партнерів, переймати досвід управління розвитком сільських територій тощо. Однак для реалізації цього заходу потрібно забезпечити сільських жителів персональними комп'ютерами та провести курси щодо їх використання. Вирішити це питання можливо за рахунок державної підтримки.

Отже, становлення інноваційної моделі розвитку сільських територій – один з найважливіших системних факторів ефективності використання економічного їх потенціалу та підвищення рівня конкурентоспроможності.

Основними складовими загальної інноваційної моделі розвитку сільських територій України є використання комплексного підходу до розвитку їх соціально-економічного потенціалу, розвиток інноваційної інфраструктури, створення модельних центрів розвитку сільських територій України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірюк С. Проблемні питання діяльності венчурних ІСІ в Україні / С. Бірюк ; Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – 2005. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/venchyra/ukr_vench/17150.html.
2. Галузева програма соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельний проект “Нова сільська громада”) від 01.06.2010. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.6420.0>.
3. Єгоров І. Ю. Стратегія запозичень і розвиток науки / І. Ю. Єгоров, О. С. Попович, В. П. Соловйов // Вісник НАН України. – 2003. – №5. – С. 3-14.
4. Кузьмін О.Є. Сутність та види інноваційної інфраструктури / О. Є. Кузьмін, Т. М. Шотік. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomikk/2008_628/27.pdf

5. Марченко В. Н. Развитие опытно-экспериментальных производств в условиях инновационного кластера / В. Н. Марченко // Вісник економічної науки України. – 2005. – №2. – С.72-77.

6. Формы, методы сотрудничества между институтами и предприятиями // Труд за рубежом. – М. – 2007. – №1(73). – С. 44-45.

7. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.